

ХОРОВА КУЛЬТУРА ВОЛИНИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОРІЧЧЯ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ “БОЯН”

УДК 78.071.1(477)

Уляна Молчко, доцент кафедри музикознавства та фортепіано

*Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка*

Людмир Філоненко, доктор філософії,

*завідувач кафедри музикознавства та фортепіано,
член Національної спілки композиторів України,
голова Дрогобицького осередку НТШ (музикознавчо-фольклористична комісія)*

ХОРОВА КУЛЬТУРА ВОЛИНИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОРІЧЧЯ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ “БОЯН”

У публікації аналізується багатий фактологічний матеріал, що був опублікований на сторінках журналу “Боян”, який виходив у 1929 – 30 роках у Дрогобичі. Вперше вводиться до сучасного наукового обігу інформація про музичне життя Волині на початку ХХ сторіччя.

*Ключові слова: музичне життя Волині на початку ХХ сторіччя, журнал “Боян”, Михайло Тележинський.
Літ. 18.*

Постановка проблеми. Період 20 – 30-х років ХХ сторіччя багатьма науковцями й музикознавцями визначається як “волинський Ренесанс”, бо це була важлива віха волинської музичної історії з несправедливо забутими іменами, назвами, поняттями, культурними явищами.

На початку ХХ сторіччя даний західний регіон України з міцними культурними традиціями та значними духовними здобутками входив до складу Польщі. В міжвоєнні десятиліття Волинь була не тільки своєрідним осередком культурної інтеграції, але й незгасним вогнищем українства, певною мірою гарантом збереження національної свідомості, підданій планомірному знищенню в радянській імперії. З цих позицій музичне життя Волині 20 – 30-х років, можливо, має навіть яскравіше національне забарвлення порівняно зі східними регіонами, де український культурний струмінь був поглинутий “інтернаціональним” ідеологічним.

На період розквіту волинської культури 20 – 30-х років ХХ сторіччя припадає діяльність подвижників, імена яких маловідомі за межами Волині: композиторів М. Тележинського та А. Річинського, журналістів П. Певного та І. Підгірського, театального діяча М. Певного, лікаря М. Левицького, патріарха Української автокефальної церкви С. Скрипника, корифея української хореографії В. Авраменка.

Аналіз останніх досліджень. Мистецьке життя волинського краю на початку ХХ сторіччя знайшло широке висвітлення в працях П. Шиманського [12; 13; 14], М. Кучерепи та В. Вісина [4], а також авторів пропонованої статті Л. Філоненка і У. Молчко [17; 18]. Багатий інформаційний матеріал, що був опублікований на

сторінках журналу “Боян” на сьогоднішній час є раритетним і мало ще опрацьований науковцями.

Метою публікації є відновлення якомога повнішої фактологічної картини музичного життя Волині 20 – 30-х років ХХ сторіччя, поновлення забутих або зовсім незнаних імен, заповнення “білих плям” в галереї особистостей післялисенківського покоління композиторів, уточнення деталей загальнокультурної панорами українського мистецтва міжвоєнної пори, яке було зафіксоване на сторінках тогочасного західноукраїнського журналу “Боян”. Опрацьований матеріал вперше вводиться у науковий обіг.

Виклад основного матеріалу. В умовах докорінних змін у всіх сферах сучасного українського суспільства науковцям доводиться ретельно ставитися до перегляду та переосмислення усталених концепцій, які сформувалися за довгий період панування тоталітарної системи. Вивчення історичного досвіду організації аматорської творчості дозволяє скласти картину закономірного розвитку непрофесійного мистецтва, якому притаманно реагувати на зміни, що відбувалися в суспільно-історичному процесі ХХ сторіччя, і котрий став каталізатором національного самоусвідомлення нації та піднесення суспільства на західноукраїнських землях.

На тлі соціальних і політичних катаклізмів, що відбувалися на початку ХХ сторіччя, сфера дозвілля часто виконувала функцію організуючого чинника в суспільному житті. Особливо виразно це спостерігаємо у суспільному житті західноукраїнських земель. Упродовж століття вони неодноразово перебували в різних політичних системах, однак це не завадило їм зберегти свою національно-культурну ідентичність.

Процеси полонізації дали про себе знати відразу ж, переслідуючи мету знищення українців як народності. На той час Волинь належала до найвідсталіших губерній щодо свого національно-державного вияву і була, як вважали поляки, найкращим матеріалом для чергової денационалізації. Проте важливе значення мало те, що під володіння Польщі Волинь відійшла разом із Галичиною, де рівень національної свідомості був значно вищим і культурно-просвітня діяльність якої давала всі підстави справедливо вважати себе центром української національної свідомості. Тому Галичина, як генератор національно-культурного відродження, стимулювала активізацію громадського життя Волині. Вагому роль у цьому процесі піднесення національної культури відіграла діяльність “Просвіти”, яка розпочала свою роботу у Львові 1868 року, Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка, його філій та інших товариств.

На початку ХХ сторіччя в Галичині побачив світ журнал “Боян” [1], який заснований у червні 1929 року в Дрогобичі та виходив до грудня 1930 року [2]. Редакторами журналу були: о. Северин Сапун – композитор, диригент “Дрогобицького Бояну”, суспільно-громадський діяч, директор Музичного інституту ім. М. Лисенка в Дрогобичі та професор Володимир Сольчаник – викладач української мови у Дрогобицькій українській гімназії.

Журнал відіграв значну роль у справі піднесення хорового мистецтва та поживлення музичного життя краю. З’явилося видання, яке надавало допомогу хоровим колективам теоретичним матеріалом, нотами, організаційними порадами.

Тематика матеріалів у журналі складалася з п’яти відділів. Серед них: відділ загальномузичний, який обіймав статті загальномузичного характеру; відділ дидактичний, що подавав виклади з теорії, гармонії, історії музики, диригентської техніки; відділ організаційний, де друкувалися матеріали про організацію і діяльність співацьких гуртків і товариств. Окремо об’єднувалися інформації відділу дописів та хроніки музичного і співацького життя.

Журнальні рубрики “Дописи”, “Огляд співацького та музичного життя (хроніка)” висвітлюють концертне життя з різних куточків світу. У цій рубриці подається унікальний фактологічний матеріал про мистецьке життя Волині: хорові колективи Рівненщини, святкування на честь Т. Шевченка на Волині і Поліссі.

У багатьох волинських селах на той час діяли українські хори, драматичні гуртки, які

організовували постановки п’єс українських класиків. Ідеологічна система не співпадала з національними інтересами того часу. Вона не ставила за мету конкретизувати програму організації культурно-просвітницьких осередків, оскільки їхня програма не співпадала з запитами радянської доби. Для сучасних науковців питання аматорства тогочасних 1920-х років залишається незаповненою нішею. Тому для нас цікавість представляє розгляд окремого культурно-просвітницького осередку.

Нижче подаємо тексти публікацій, які вияскравлюють мистецьке життя Волині на початку ХХ сторіччя.

* * *

Дописи

Рівне на Волині. Усе музичне життя в нашому місті згуртоване при Літературно-мистецькому т-ві ім. Л. Українки. Головно в останніх часах праця пішла живішим темпом, так що при Т-ві існує мішаний хор зложений із 30 осіб. Хор має добрі голоси і відбуває сталі співанки.

Управа Т-ва пішла однак далі і розвиває працю на дальшу мету. Зорганізовано 4 місячний хоровий театральний і малярський курс, що триватиме від 1. XII. 29. до 1. IV. 30.

Спеціально ж нас співаків інтересує хоровий відділ отсього курсу. На сьому курсі викладають: проф. Грох-Грохольський (теорія), проф. Ю. Цехмейструк (загальна історія музики, історія укр. музики), проф. С. Кальмуцький (практична сторона – проби й вправи).

Заінтересування курсами дуже велике. Поодинокі хори Рівненщини повисилали своїх членів, так що хоровий курс числиться сьогодні 30 слухачів.

Хорові гурти на Рівненщині з радістю прийняли появу нашого співочого журналу “Боян” і приступають до масового поширення його між своїми членами. Просимо Хв. Редакцію – донести нам, як мається справа із заснуванням співочого Союзу, про котрий вже від кількох літ говориться. Багато добрих хорів із Волині могли би вступити в члени такого Союзу і бути добрим матеріалом для збірних виступів. На загал бракує нам центру, який колись мали ми в Києві, а навіть в Житомирі. Звідсіля відбувалось постачання нот та розширювала свої впливи співочо-мистецька культура, яка там досягнула високий рівень. Певним є, що майбутній співочий Союз – успішно здержати упадок цього стану перед війни, в якому колись був нам співочий організм, а який – помімо зусиль декількох ідейніших одиниць – не дається здержати.

Бажаємо Вам і Боянові щастя та великих

ХОРОВА КУЛЬТУРА ВОЛИНИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОРІЧЧЯ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ “БОЯН”

успіхів; при цьому запевнюємо нашу поміч і симпатію.

Рівенський.

Редакція широко вітає почин Рівенської громади відносно заснування школи хоральних диригентів і бажає якнайкращого успіху в цій так важкій ділянці культурного життя нашого народу.

Боян. – 1930. – Ч.1. – Рік II. – Січень. – С. 9.

Хроніка

II. Продукції спів[очих] гуртів (при інших Т-вах) і сільських хорах.

9. Луцьк: У Лаврові на концерті на користь “Сільського Господаря” співали два хори і церковний зорганізований священником о. Тарнавським і просвітянський під орудою п. Метода Тимощука. В програму концерту входили колядки і світські пісні. Під час концерту виголосив п. В. Островський реферат на тему “Пісня в життю народніх мас”.

Організаційний рух.

4. В Ковлі та Рівному засновано середні музичні школи (польські). Львівське Муз[ичне] Т-во ім. Лисенка задумує заложити на Волині кілька своїх філій, що врешті являється конче потрібними. Коби лиш скоріше.

Боян. – 1930. – Ч.2. – Рік II. – Лютий. – С. 29.

Дописи

Володимир-Волинський. 3 музичного життя Володимирщини за рік 1929. В квітні 1929 відбулося в Володимирі “Свято Матери” заходами місцевої філії Союзу Українок. Окрім реферату і деклямацій виступив з концертом мішаний хор Повітової Просвіти під орудою Д-ра Річинського; до програми співів увійшли твори Леонтовича (в тім числі “Літні тони”, а також Вериківського, Ярославенка і Річинського (“Скорботна Мати” – solo сопрана з хором).

У вересні засновано в Володимирі філію Львівського Муз. Інституту під проводом Тарда. *)

На повіті відбулося в червні 1929 р. два окружні з’їзди читалень Просвіти – 2 червня з Трибовицької волости в с. Будатичах і 30 червня з Микулицької волости в с. Микуличах. На обох з’їздах уряджено пописи читальняних (сільських) хорів. Численно зібраному громадянству (на кожнім з’їзді по 200-300 представників) особливо подобалися хори – с. Літовижа під орудою селянина Федора Хруща (цей хор з успіхом виступав також у м. Сокалі); с. Старої Лішні під орудою дяка Квятковського (помітно дбайливу і продуману обрібку кожної річи); с. Микулич під орудою селянина Федора Климяка, і с. Яковичі (керує також селянин). Репертуар цих виступів

складався головно з українських народніх пісень у хорівім укладі Леонтовича, Стеценка, та Кошиця. Можна зі щирим вдоволенням ствердити старання багатьох читалень не тільки організувати сільські хори, але й по можливості поставити їх належно. В листопаді 1929 староство припинило діяльність повітової Просвіти разом з всіма 75 читальнями; після цього занепада праця 23-х просвітянських хорів на повіті, і тільки сильніші з них існують і далі вже в характері хорів церковних (співають на богослуженні переважно по українських перекладах, користаючи з церк[овних] творів Стеценка, Тележинського, Річинського, або підводячи укр[аїнський] текст під загально уживані напиви).

З видавничої діяльності за 1929 р. у Володимирі вийшло дві збірки А.Річинського на мішаний хор, а саме – 1) збірка народніх реліг. пісень із богогласника під загальною назвою “Скорбна Мати”, 2) збірка церк. співів до українського тексту Вечірні і Ранняї відправи. Рецензійну замітку про обидві збірки подано було в ч.4 “Бояна” з 1929 року.

*)Це вельми сумна поява, що Володимирська укр[аїнська] інтелігенція досі не спромоглася на засновання філії Муз. Т-ва ім. Лисенка. (Ред.)

Луцьк. Курси інсценізації народної пісні. 7. 8. й 9. лютого ц. р. в салі українського клубу “Рідна Хата” в Луцьку відбулися трьохденні курси інсценізації народної пісні для диригентів народніх хорів з усієї Волині улаштовані відділом позашкільної освіти при Волинській кураторії.

З великої кількості тих, що зголосилися до кураторії, прийнято було на курси 48 диригентів. Повне утримання й подорож для курсантів виплачено з коштів Кураторії. Крім курсантів-диригентів курси прослухало ще 35 приватних осіб з поміж аматорів співу. Прелегентами на курсах були: інструктори народніх хорів – М.Тележинський і п. Цехміструк, а також п.п. Церняк і Майзнер з Варшави. Курси щодня провадилися з 9 год. рано до 2 год. по полудні з 5 до 8 год. вечора.

М. Тележинський викладав лекції на українській мові: про організацію народніх хорів; про роллю диригента хору; штука диригування хором; виразне й художне виконання музичних творів хором; репертуар народніх хорів; концерти; участь хорів у аматорських театральних виставах; організація народніх оркестрів на селі; історія української музики й української народньої пісні; інсценізація української народної пісні в виконанні хором; зразки інсценізації.

Увечері 7 лютого М. Тележинський зінсценізував своїм мішаним хором разом з курсантами ряд

ХОРОВА КУЛЬТУРА ВОЛИНИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОРІЧЧЯ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ “БОЯН”

українських народних пісень. Це була художня ілюстрація до теоретичних викладів про інсценізацію народних пісень. Крім того М. Тележинський зілюстрував, як зразок інсценізації народних пісень, 15 веснянок, ігри танків.

Інструктор п. Цехмістрок зінсценізував з мужеським хором курсантів пару народних укр. пісень. По закінченні курсів відбулися дискусії на теми організаційного характеру.

Висловлено було, між іншим, побажання, аби навесні в Крем'янці на лоні природи було уряджено при участі 8 народних хорів під загальним керівництвом диригента М. Тележинського інсценізацію укр. веснянок.

Лишається побажати, щоб подібні курси відбувалися частіше й більш довготермінові.

Курсант.

Боян. – 1930. – Ч. 3. – Рік II. – Березень. – С. 39 – 40.

Висновки. Оцінюючи ситуацію культурного піднесення у 20-х роках ХХ сторіччя на території Волині, можна сказати, що вагому роль у цьому процесі відіграла аматорська творчість. Саме за її допомогою здійснювався величезний вплив на українське населення, виховання національної свідомості, популяризація української культури. Втілюючи у житті національні ідеали, аматорська творчість стала виразником демократичних процесів суспільства, пропонуючи науковцям справжній соціокультурний феномен функціонування непрофесійної творчості в умовах існування іншого політичного та культурного середовища. Хорове життя Волині міжвоєнних десятиліть свідчить про розквіт хорового жанру у творчості та виконавстві і служить прикладом динамічного розвитку провідного жанрового напрямку вітчизняної музичної культури в нових стилістичних умовах першої третини ХХ сторіччя.

1. “Боян”. – 1929. – № 1. – 14 с.

2. “Боян”. – 1930. – № 6 – 7. – С. 70 – 84.

3. *Історія української музики: У 6-ти томах. – Т. 4. – Київ: Наукова думка, 1992. – С. 109; 649.*

4. *Кучереп М., Вісин В. Волинь 1939 – 1941 рр. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. – 486 с.*

5. *Медведик П. Діячі української музичної культури (Матеріали до біо-бібліографічного словника): Тележинський Михайло // П. Медведик / Записки НТШ: Львів, 1996. – С. 539 – 540. – (Праці Музикознавчої комісії. – Том ССXXXII).*

6. *Молчко У. Виникнення та діяльність музичного журналу “Боян” / У. Молчко // Вісник Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Мистецтвознавство. Випуск VI. – Івано-Франківськ: “Плай”, 2004. – С. 72 – 80.*

7. *Муха А. Тележинський Михайло / А. Муха // Муха А. Композитори України та української діаспори: довідник / Антон Муха. – Київ: Музична Україна, 2004. – С. 293 – 294.*

8. *Сольчаник А. Володимир Сольчаник (1892 – 1939) // Дрогобиччина – земля Івана Франка: У 4-х т. – Т. 1. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1973. – С. 696 – 697.*

9. *Тележинський М. Кирило Стеценко // Боян. – 1930. – № 6 – 7. – Червень – Липень. – С. 69 – 72.*

10. *Тележинський М. Український пісняр Микола Дмитрович Леонтович // Боян. – 1930. – № 1. – Січень. – С. 2 – 3.*

11. *Тележинський М. Український композитор К. Стеценко (до історії української пісні) / Михайло Тележинський // Українська нива. – Варшава. – 1928.*

12. *Шиманський П. Музична культура Волині першої половини ХХ ст.: монографія / П. Шиманський. – Луцьк: РВВ “Вежа” ВДУ ім. Лесі Українки, 2005. – 170 с.*

13. *Шиманський П. Про що розповіли архіви... / П. Шиманський // Музика. – 1997. – № 1. – С. 22, 23; 28.*

14. *Шиманський П. Хорова творчість волинських композиторів першої половини ХХ століття: навчальний посібник / П. Шиманський. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 258 с.*

15. *Шнерх С., Довгалюк І. Сторінки життя і творчості о. С. Сапруна // Дрогобиччина – земля Івана Франка / Упорядник Шалата М.: У 4-х т. – Т. 4. – Дрогобич: Відродження, 1907. – С. 568, 570, 572.*

16. *Шнерх С. Незмовкна пісня. – Львів: “Те Рус”, 2001. – С. 6.*

17. *Філоненко Л., Молчко У. Музикознавчо-публіцистичний нарис Михайла Тележинського “Український композитор Микола Дмитрович Леонтович (1877 – 1921)” на сторінках часопису “Українська нива” / Л. Філоненко, У. Молчко // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Володимир-Волинський в історії України і Волині: Науковий збірник: Випуск 32. – Луцьк, 2009. – 318 с.*

18. *Філоненко Л., Молчко У. Музикознавчі нариси Михайла Тележинського “Український пісняр Микола Дмитрович Леонтович (1877 – 1921)” і “Кирило Стеценко (1882 – 1922)” / Л. Філоненко, У. Молчко // Музикознавчі студії інституту мистецтв Волинського національного університету імені Лесі Українки та Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського: зб. наук. пр. – Вип. 4 / Упор. О.І. Коменда. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – 111 с.*

Стаття надійшла до редакції 06.09.2011

